

Accions i reinvencions

Cultures lèsbiques a la Catalunya

del tombant de segle XX-XXI

Directora de la col·lecció: Meri Torras
 Grup de Recerca Consolidat COS I TEXTUALITAT
 Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Filologia Espanyola
 Edifici B
 08193 Cerdanyola del Vallès (Espanya)
<http://cositextualitat.uab.cat/>
gr.cositextualitat@uab.cat

© Dels textos: les autores i els autors
 © De l'edició: Editorial UOC, S.L.
 Rambla del Poblenou, 156
 08018 Barcelona (Espanya)
<http://www.editorialuoc.com/>
 © Del disseny de la col·lecció: Luci Gutiérrez
 i Mar Valldeoriola

Coordinació editorial: Meri Torras
 Col·laboradores de l'edició: Noemí Acedo,
 Jéssica Faciabén i Aina Pérez Fontdevila

Disseny de la coberta: Luci Gutiérrez
 (www.holeland.com)
 Maquetació: carrera edició, s.l.

Aquesta publicació està vinculada a Cos i Textualitat,
 grup de recerca consolidat per l'AGAU
 (2009SGR-0651), que desenvolupa els projectes
 «In/visibles. Conceptualitzacions i representacions de la
 dona lesbiana a la Catalunya del tombant de segle XX-XXI»
 (U-4/2010, Institut Català de les Dones) i «Corpografías
 de la identidad. Estudio cultural del cuerpo como lugar
 de representación genérico-sexual y étnica del sujeto»
 (FFI 2009-09026).

Primera edició: novembre de 2011
 ISBN Editorial UOC: 978-84-9788-472-3
 ISBN UAB: 978-84-939545-0-5

Dipòsit legal: xxxxx

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest
 llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic,
 ni la seva transmissió en cap format ni per cap medi,
 sigui electrònic, mecànic, en fotocòpia, en gravació o
 en altres mitjans, sense el permís previ i per escrit
 dels i de les titulars del *copyright*.

UAB
 Universitat Autònoma
 de Barcelona

www.uoc.edu

Generalitat de Catalunya
 Institut Català de les Dones

EDITORIAL UOC

Accions i reinvençions
Cultures lèsbiques a la Catalunya
del tombant de segle XX-XXI

Meri Torras i Francès (ed.)

Col·laboradores de l'edició:
Noemí Acedo, Jéssica Faciabén i Aina Pérez

Cuerpos que cuentan

VOLUM IX

A Maria-Mercè Marçal

*És molt curiós, i m'agradaria tenir-ho més analitzat,
l'estrany «proteccionisme» cap a la meva persona, o
cap a la meva imatge, que ha funcionat en els altres
casos, fins a forçar interpretacions de poemes d'una
forma increïble: pura miopia o voluntat de
neutralització d'un discurs «dissonant»? No ho sé. El
pitjor és com aquest fet interfereix amb les (teves)
pròpies pors, la pròpia automoderació, l'autocensura.*

MARIA-MERCÈ MARÇAL

Índex

Ser, estar, semblar i esdevenir són verbs copulatius: actuar per reinventar el món (o de la in/visibilitat)

Meri Torras i Francès 11

Genealogies

Plomes de paper: Representació de les lesbianes en la nostra literatura recent
M^aÀngels Cabré 17

«Patchwork lèsbic»
Mercè Otero Vidal 41

Apunts per anar reconstruint lo passat més immediat (que, com que
no s'ha considerat La Història, ja va ser oblidat abans d'ahir)
Mari Chordà Recasens 47

De la burgesia a l'okupació. Breu genealogia de la reescriptura
del desig femení a la cultura barcelonesa
Maria Castrejón 63

Polítiques

Entre vulnerables, absents i interseccionals. Una anàlisi de les polítiques
d'igualtat centrals, d'Andalusia, Catalunya, Madrid i el País Basc
Raquel (Lucas) Platero 75

L'etiqueta i la correcció sexual. Darrere les persianes
Carme Porta Abad 93

Representacions

Viratges, visibilitats i reminiscències de Maria-Mercè Marçal
Rafael M. Mérida Jiménez 99

Victimisme i palimpsest lesbià a la narrativa de Carme Riera i Montserrat Roig
Angie Simonis 107

Vides lesbianes: l'espai propi i compartit sota la mirada del sistema <i>Nora Almada</i>	121
Desig en trànsit: amor, desamor i erotisme lesbiana a <i>Habitación de hotel</i> , de Cristina Peri Rossi <i>Elena Castro</i>	133
Una presència essencial: <i>lesbianes</i> , representació, televisió i educació <i>Aina Pérez Fontdevila</i>	143
Re/Construccions dels Cossos Lesbians: aspirem a un «Circuit» post-pornogràfic? <i>Marisela Montenegro, Joan Pujol i Nagore García</i>	155
Re/presentacions del desig lèsbic a <i>Sévigné (Júlia Berkowitz)</i> , de Marta Batllebò-Coll <i>Noemí Acedo Alonso</i>	165
Art Les, Queer i Trans... en català! <i>Elina Norandi</i>	173
Espais virtuals i reinscripcions corporals: l'ús de l'estereotip al fotobloc <i>La tortilleria</i> <i>Jéssica Faciabén Lago</i>	183

Ficcions

La carta <i>Josefa Contijoch</i>	201
Envers un <i>Elogi del happy end</i> <i>Isabel Franc</i>	203

Epíleg

En primera persona plural. Conversa a tres veus <i>Noemí Acedo, Jéssica Faciabén i Aina Pérez</i>	213
--	-----

Ser, estar, semblar i esdevenir són verbs copulatius: actuar per reinventar el món (o de la in/visibilitat)

MERI TORRAS I FRANCÈS
Universitat Autònoma de Barcelona

*Une lesbienne qui ne reinvente pas le monde
est une lesbienne en voie de disparition*
Nicole Brossard

Les paraules de l'escriptora canadenca Nicole Brossard conviden a l'acció i a la reinvençió, alhora que aconseguen anunciar, de manera sintètica i contundent, el propòsit d'aquest volum.

Des del 2005, al Grup de Recerca Consolidat COS I TEXTUALITAT¹ estudiem el cos en les seves textualitats, això és, en els processos discursius que fan del cos un *text*. En tant que matèria textual, el cos demana –fins i tot podríem dir que exigeix– ésser interpretat per poder ser. El cos no és una evidència, cal llegir-lo, i ho fem irremissiblement: quotidianament interpretem (en tots els sentits del terme) els cossos, el propi i els d'altri. Treballar com fem nosaltres amb els textos implica saber que som en un mapa de representacions, un àmbit del qual probablement no en podem sortir, una xarxa *cultural* que ens atrapa i ens sosté alhora i que constitueix el nostre medi *natural*. Perquè si damunt la carn –com també passa amb el gènere i la sexualitat– s'hi aferra el jou de la *natura*, que sembla remetre-ho tot a un origen essencial i acrònic, Tony Dunn tanmateix va advertir-nos: «La natura és ara la nostra cultura. Res no és pur, ningú no està lliure de marques». La diferència entre *natura* i *cultura* es traça, en conseqüència, des de la cultura. És una diferència cultural. Aquest treball amb els textos suposa, per tant, assumir que ens medim amb la concurrència *cultural* de codis, normes, regles, lleis i gramàtiques que el cos produeix i reproduïx en el seu esdevenir, a la vegada que és re/produït per l'entrecreuament de tot aquest conjunt ideològic regulador. Hi ha marques, tal vegada cicatrius. «El teu cos és un camp de batalla», va sintetitzar envejablement Barbara Kruger. Un lloc de resistència, amb guanyos, pèrdues i marques, potser senyals.

En clau lèsbica, Monique Wittig va gosar cartografiar aquest procés d'esdevenir corporal a *Le corps lesbien* on, entre d'altres coses, podríem dir que escrivia el reescriure's del cos lèsbic, desafiant-ne els confins i desarticulant-ne els binomis conceptuals constitutius, portant-los al col·lapse. Un cos *in-the-making* –com escriu Donna Haraway–, en el constant fer-se, sempre en l'acció i reinvençió.

Els cossos lèsbics i/o cossos queer que trobareu a aquestes pàgines constitueixen un *corpus* fet de carn i verb, i el verb copulatiu, no només perquè uneix *sex*/textualment aquests cossos sinó, sobretot, perquè els aboca a una cadena de *ser, estar, semblar i esdevenir*. La comunitat *sex*/textual lèsbica i/o queer ha negociat la seva identitat de manera indissociable amb la seva visibilització. Quan la comunitat lèsbica estava desconnectada, esborrada, si-

lenciada, oculta i castigada, convertir-se en visible, fer-se visible com a comunitat, va suposar una afirmació rotunda de la nostra existència i l'inici de la lluita pels drets de les dones lesbianes (que forma part de la lluita pels Drets Humans). Quan l'existència no va poder-se negar, va entrar en funcionament el sistema de binomis que converteixen les lesbianes en una alteritat contrària i complementària (dels homes i dels heterossexuals, per descomptat, però també de les dones heterossexuals i dels homes gais). A banda d'aquesta subsidiarietat, les dones lesbianes han patit l'estigmatització doble de ser dones i lesbianes. Políticament i conceptualment, ens mou el propòsit de repensar les in/visibilitats (i hi col·loquem la barra en tant que no sempre les lesbianes són/som visibles; i potser no ho han/hem de ser). Cal adonar-se que també hi ha un preu per la visibilitat sistemàtica, que el reconeixement i la identificació són conceptes més complexos que el simple assenyalar amb un dit a una lesbiana dins una multitud –parafraejant Stacey d'Erasmus– i si el que fem és treballar per la presència de la lesbiana en tots els àmbits cal que els termes de la visibilitat es negociïn i treballin des del pensament, des de les accions i les reinvençions.

Aquest volum neix vinculat al projecte «In/visibles. Conceptualitzacions i representacions de la dona lesbiana a la Catalunya del tombant de segle XX-XXI», subvencionat per l'Institut Català de les Dones, en el qual participem Noemí Acedo, Elena Castro, Aina Pérez i jo mateixa. Per l'elaboració d'aquest llibre hem comptat també amb la col·laboració de Jéssica Faciabén, que està duent a terme una investigació afí a l'àmbit d'aquest projecte. Un dels nostres propòsits fonamentals és contribuir a establir els fonaments que han de permetre la sistematització i el reconeixement d'una genealogia catalana lesbiana. Igualment, ens sembla que ens cal revisar l'*epistemologia de l'armari* a la societat catalana des de (almenys) 1975 fins a l'actualitat, per posar de manifest com en els processos (auto)constructius de les lesbianes catalanes hi actuen mecanismes de visibilitat i invisibilitat alhora. No podem tancar el terme sense ofegar-lo; sota l'etiqueta *lesbiana* (i sovint en rebel·lia contra d'ella) hi conviuen un ventall d'existències: dones lesbianes madures, dones lesbianes joves, dones lesbianes d'ètnia no blanca, dones lesbianes migrants, nòmades, lesbianes transsexuals, intersexuals, queer... La reinvençió del món passa per reinventar el terme, sense oblidar no obstant la seva genealogia, o el seu paper en d'altres genealogies (que ja no poden ser, per tant, tan altres). Ras i curt i ben planer: concebem aquest llibre com un laboratori de proves de re/escriptures del terme *lesbiana* en el context català i el seu poder (de) dir el *món*.

En aquest volum hi conviuen unes autores i uns autors de generacions i orígens diferents. Així mateix, els textos que el conformen són d'ordres diversos: hi ha textos que tracen una genealogia crítica de l'escriptura, com és el cas del text de M^aÀngels Cabré, que malda per atorgar-nos un dibuix de la trajectòria d'in/visibilització de l'existència lesbiana a la literatura, entesa en sentit ampli (perquè també s'hi compta la novel·la gràfica). El seu article dialoga magníficament amb el de Mercè Otero que, des d'un lloc d'enunciació més proper al testimoni (personal i generacional) ens fa partícips de les estratègies de reescriure aquest món lesbià des del procés de la lectura implicada, des de l'intent de reconèixer-se als textos literaris. Completen aquest apartat de *genealogies* dues contribucions més, igualment particulars. Mari Chordà, amb un títol tan explícit com irònic i crític, assenyala que fem gala d'un oblit massa fàcil i que no ens el podem permetre. En contrapartida ens regala un passat immediat al qual ja no podem accedir: el *Quadern del cos i l'aigua*. Per la seva banda, la madrilenya María Castrejón mira cap a Barcelona i traça un relat discontinu –com és propi de les genealogies– des de la segona meitat del segle passat fins al present, des de la *gauche divine* fins a la *manada perra*.

Un diàleg similar al que estableixen els textos de Cabré i Otero posen en joc els articles de la també madrilenya Raquel (Lucas) Platero i Carme Porta. Platero desplega una anàlisi comparativa de les polítiques d'igualtat dels governs central i autonòmics (en concret Andalusia, Catalunya, Madrid i el País Basc), fent palès des d'una perspectiva crítica quina visibilització hi tenen les dones lesbianes. En equilibri i novament des d'un registre més proper a l'experiència personal, Carme Porta, ex-secretària de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya, i activista des que té us de raó, comparteix les seves impressions dins d'aquest apartat que hem anomenat *polítiques*.

La tercera secció, la més extensa en nombre de contribucions, rep el nom de *representacions* i en ella s'analitzen les escriptures lèsbiques en textos artístics de camps diferents. L'àmbit literari és protagonista als articles del medievalista queer Rafael Manuel Mérida, que llegeix Maria-Mercè Marçal. Angie Simonis s'ocupa de la narrativa de Carme Riera i Montserrat Roig. Al seu text, Nora Almada reflexiona a propòsit de les narratives de Flavia Company i de Cristina Peri Rossi. Finalment, Elena Castro es dedica a l'obra poètica de l'uruguaio-espanyola.

Aina Pérez centra la seva atenció en l'àmbit televisiu i s'ocupa de les representacions lèsbiques a les produccions catalanes. Al seu torn, l'article de Marisela Montenegro, Joan Pujol i Nagore García contraposa als productes de consum mediàtic les propostes post-pornogràfiques que tenen lloc a Barcelona a l'actualitat. Noemí Acedo tria parlar-nos de *Sévigné* (Júlia Berkowitz), un film extraordinari de Marta Balletbò-Coll, que ha passat massa desapercebut per la crítica i que posa en escena, literalment, un procés de reescriptura lèsbica que l'espectador/a es veu obligat/da a prosseguir.

Cal destacar l'esforç de recerca i recuperació que ha dut a terme Elna Norandi per tal d'oferir-nos aquest «Art Les, Queer, Trans... en català!», inaugurant pràcticament l'estudi d'una genealogia lèsbico-queer que mereix tenir, sens dubte, continuïtat. Clou aquesta secció l'aportació de Jéssica Faciabén, centrada a l'àmbit d'internet, concretament al fotobloc lèsbic *La tortilleria*, que ens mostra la importància i el poder de l'espai virtual en les accions reinventives del món per part de les lesbianes.

I, *last but not least*, la darrera secció tanca el volum amb dues *ficcions* literàries, dos textos inèdits. Un, de tall més líric, «La carta», de Josefa Contijoch. L'altre, intitulat «Elogi del *happy end*», d'Isabel Franc. Tota carta es dirigeix a un *tu* i qualsevol *happy end* ens sembla, a aquestes alçades, tan merescut com difícil (i sens dubte, elogiós). Així, l'endrega a un *tu* que ens aboca a un final feliç ens sembla que és la millor manera de concloure.

A més, després de tant de temps dedicant-me a estudiar-la, he pogut comprovar una i altra vegada, que la literatura –l'art, de fet– arribarà sempre més lluny d'on cap de nosaltres fent estudis i teoritzacions, no pot arribar. Encara que sigui per fer-nos una llençola.

Nota

1. Grup de Recerca Consolidat 2009SGR-0651. Podeu seguir-nos al web <<http://cositextualitat.uab.cat>>, on trobareu també textos de lliure accés a la vostra disposició, així com la informació de les activitats que duem a terme (seminaris, congressos, cursos, publicacions...).

